

Janne Salminen

17.11.2021

Perustuslakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 133/2021 vp)

Esitys

1. Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi oikeudenkäymiskaarta sekä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia, oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettua lakia, elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annettua lakia, oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annettua lakia ja turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettua lakia. Esityksessä ehdotetaan merkittäviä muutoksia suulliseen todisteluun hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa. Ehdotuksen mukaan käräjäoikeudessa vastaanotettavasta suullisesta todistelusta tehtäisiin kuva- ja äänitallenne. Asian muutoksenhaussa hovioikeus ja korkein oikeus ottaisivat suullisen todistelun lähtökohtaisesti vastaan tallenteelta, eikä todistajia ja muita oikeudenkäynnissä kuulusteltavia henkilöitä kutsuttaisi esittämään kertomustaan uudelleen. Eräissä tilanteissa suullinen todistelu voitaisiin esittää pääkäsittelyssä siihen viittaamalla siten, että muutoksenhakutuomioistuin perehtyisi todisteluun asianosaisen ja yleisön läsnä olematta. Lisäksi tehtäisiin eräitä muita muutoksia suullisen todistelun vastaanottamistapaan.

2. Esitys liittyy esitykseen valtion vuoden 2022 talousarvioksi. Siten kysymys on niin sanotusta budjettilaista.

3. Hallituksen käsityksen mukaan esitys perustuslain ja Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukainen ja se voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä, mutta se on kuitenkin pitänyt suotavana, että esityksestä pyydetään perustuslakivaliokunnan lausunto esityksen merkittävyyden ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perustaa koskevan luonteensa vuoksi.

4. Hallituksen esityksessä on laajat ja asiantuntevat säätämisyjärjestystä koskevat perustelut.

Valtiosääntöoikeudellisen arvioinnin lähtökohtia

5. Oikeusturvaa koskevan perustuslain 21 §:n mukaan

Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon taakeet turvataan lailla.

6. Kyseisellä säännöksellä on taustansa perusoikeusuudistuksen jälkeisessä hallitusmuodon 16 §:ssä. Sitä koskevan hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp) mukaan kysymyksessä on perussäännös oikeudesta saada asian käsitellyksi ja ratkaistuksi tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Toinen momentti koskee oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon muita ulottuvuuksia, ”pyrkimättäkään tyhjentävään luetteloon”, kuten mainitussa hallituksen esityksessä todetaan. Säännös edellyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon toteutumista kokonaisuutena sekä antaa institutionaalisen suojan tuon kokonaisuuden tärkeimmille ainesosille. Ensimmäisen momentin vastineet ovat kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 1 kappaleen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen määräykset oikeudesta oikeudenkäyntiin. Tämän oikeuden eräs ulottuvuus on yksilön mahdollisuus saada kannaltaan tärkeä asia tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

7. Kyseisessä hallituksen esityksessä (HE 309/1993 vp) todetaan lisäksi, että

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappale on osoittanut vaikeatulkintaiseksi. Määräys edellyttää, että yksilöä vastaan nostettu rikossyyte käsitellään riippumattomassa ja puolueettomassa lainkäyttöelimestä. Sen lisäksi edellytetään vastaavaa menettelyä yksilön oikeuksia ja velvollisuuksia koskevissa yksityisoikeudellisissa riita-asioissa. Määräyksen sisältö ei kuitenkaan rajoitu näihin vaatimuksiin, sillä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on edellyttänyt oikeutta lainkäyttöpäätökseen myös monissa julkisoikeudellisiksi luonnehdittavissa asioissa. Säännös koskee myös esimerkiksi myönnetyn elinkeino- tai vastaavan luvan peruuttamista tai julkisen vallan käyttäjän ja yksilön välillä esiintyviä eturistiriitoja. Vaikka sopimusmääräyksen tulkinnasta on useita Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätöksiä, sen täsmällinen soveltamisala on edelleen jossain määrin avoin.

8. Kauttaaltaan valmisteluaineistossa ja myös säännöksen myöhemmässä tulkintakäytännössä tulee ilmi perustuslain 21 §:n kiinteä yhteys Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja sen soveltamiskäytäntöön Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa. Säännöksen tarkoitus on turvata Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 1 kappaleen edellyttämä oikeus oikeudenkäyntiin kaikissa sopimusmääräysten tarkoittamissa tilanteissa.

9. Perustuslain 21.2 §:n säännökseen puolestaan sisältyy vaatimus lainkäytön ja hallinnon oikeus-suojatakeiden turvaamisesta eduskunnan hyväksymällä lailla siten, että säännöksessä luetellaan nimenomaisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tärkeimmät osa-alueet. Näitä ovat käsittelyn julkisuus, oikeus tulla kuulluksi, vaatimus päätöksen perustelemisesta sekä oikeus hakea muutosta. Hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp) mukaan ”[l]uetteloa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi”. Lainkäytön oikeussuojatakeista ei ole mainittu esimerkiksi vaatimuksia käsittelyn suullisuudesta, oikeudesta saada oikeudellista apua ja oikeudesta itse valita oikeusavustajansa ja neuvotella tämän kanssa

luottamuksellisesti. Hallituksen mainitussa esityksessä kuitenkin todetaan, että ne sinänsä ”sisältyvät oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon käsitteiden piiriin. Niiden konkreettiset järjestelyt ja mahdolliset rajoitukset jäisivät lailla lähemmin säädeltäviksi, mutta näiltäkään osin lainsäädäntö ei saa vaarantaa kenenkään oikeusturvaa”. Siten säännös ei hallituksen esityksen mukaan estäisi esimerkiksi ”säättämistä lailla vähäisiä poikkeuksia esimerkiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta, kunhan kyseiset poikkeukset eivät muuta julkisuuden asemaa pääsääntönä eivätkä yksittäisessä tapauksessa vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.”

10. Aikanaan hyväksyessään Euroopan ihmisoikeussopimuksen vuonna 1990 Suomi teki siihen suullisuutta koskevan varauman. Suomi katsoi, ettei se pysty takaamaan oikeutta suulliseen oikeudenkäyntiin esimerkiksi hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa tapauksissa, joissa Suomen tuolloinen kansallinen lainsäädäntö ei taannut suullista käsittelyä esimerkiksi mainituissa tuomioistuimissa. Varauma on sittemmin purettu, kun vaihteittain muun muassa valitustuomioistuimia koskevat sääntelyt on saatettu ihmisoikeussopimuksen suullisuusvaatimusta ainakin vastaaviksi. Muun muassa vuonna 1998 tehtiin laajat uudistukset oikeudenkäymiskaaren 25 ja 26 lukuihin, jotka koskevat valittamista hovioikeuteen ja menettelyä siellä (L 165/1998). Tuolloin painotettiin pääkäsittelyjen asemaa hovioikeuksissa sekä korostettiin asianosaisen oikeutta pääkäsittelyyn ja painotettiin pääkäsittelyä näytön arvioimisen perustana. Sittemmin etenkin hovioikeusmenettelyä on uudistettu varsin runsaasti, koska suullisuuden yleistymisen on myös pidentänyt käsittelyaikoja. Pääkäsittelyn asemaan ja tarpeen sääntelyä onkin muutettu muutamaan otteeseen.

11. Perustuslain oikeusturvaa koskevalla säännös on siten erittäin moniaineksinen ja koskee laajasti oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Samoin perustuslain keskeinen sisältö oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskien tulee itse asiassa Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ja sen soveltamiskäytännöstä. Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittyessä suullisuuden ei katsottu toteutuvan riittäväällä tavalla valitusinstansseissa, minkä johdosta suullisuutta lisättiin merkittävästi menettelyyn. Tämän jälkeen sitä on puolestaan eri tavoin rajattu.

12. Ehdotettu menettely käräjäoikeudessa tallennetun henkilötodistelun vastaanottamisesta hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa kuva- ja äänitallenteelta merkitsee kiistatta oikeudenkäynnin suullisuus- ja välittömyysperiaatteiden kannalta huomattavaa muutosta oikeudenkäyntiin muutoksenhakuasteissa.

Muutoksenhakuoikeus ja todistelun vastaanottaminen tallenteelta

13. On selvää, että Euroopan ihmisoikeussopimus ei takaa poikkeuksetonta oikeutta muutoksenhakuun sinänsä. Sopimuksen mukaan (7. lisäpöytäkirja 2 artiklan 1 kohta) rikoksesta tuomitulla on oikeus saada syyllisyyskysymys tai tuomittu rangaistus tutkittavaksi ylemmässä tuomioistuimessa siten kuin laissa säädetään. Muutoksenhakuoikeuteen (2 artiklan 2 kohta) voidaan laissa tehdä poikkeuksia vähäisten rikosten osalta ja tapauksissa, joissa ylin tuomioistuin on ensiaste tai joissa vapauttavan tuomion saanut henkilö on muutoksenhaussa todettu syylliseksi. Sopimus sallii muutoksenhakuoikeuden rajoittamisen hyväksyttävästä syystä, jos rajoitus ei tee muutoksenhakuoikeutta merkityksettömäksi

14. Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaan puolestaan silloin, kun muutoksenhausta on säädetty, oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeva määräys tulee noudatettavaksi.

15. Perustuslaki puolestaan säättää yleisestä oikeudesta hakea muutosta tuomioistuimien ja viranomaisten ratkaisuihin. Perustuslain 21 §:n mukaan oikeus hakea muutosta on turvattava lailla sallien toki poikkeuksia muutoksenhakuun. Perustuslain 21 § ei ole esteenä säättää vähäisiä poikkeuksia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin, jos tällaiset poikkeukset eivät muuta oikeusturvatakeiden asemaa pääsääntönä eivätkä vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (esim. HE 309/1993 vp, PeVL 31/2005 vp ja PeVL 35/2002 vp).

16. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on käytännössään tuonut esiin, että asianosaisella on asiallinen perustein oikeus asian suulliseen käsittelyyn muutoksenhakutuomioistuimessa. Tämä voi liittyä tarpeeseen sekä kuulla asianosaista oikeusturvan takaamisen tarkoituksessa että arvioida näyttö uudelleen.

17. Havaintojeni mukaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole antanut ratkaisua nyt ehdotetun menettelyn suhteesta ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan.

18. Kuten hallituksen esityksessä tuodaan esiin, perustuslakivaliokunta on kuitenkin itse ottanut kantaa ”oikeudenkäyntien videoimiseen” arvioidessaan hallituksen vuosikertomusta 2013 (K 12/2014 vp) ottaen kantaa muun muassa niin sanottuun Oikeudenhoidon uudistamisohjelmaan vuosille 2013-2025. Siinä yhteydessä (PeVL 20/2014 vp) valiokunta on todennut seuraavasti.

Perustuslakivaliokunta pitää ohjelman sisältämiä hankkeita pääosin perusteltuina ja kiirehtii lainsäädäntömuutosten ja muiden toimenpiteiden asianmukaista valmistelua. Yhtenä esimerkkinä valiokunta nostaa esiin oikeudenkäyntien videoinnin, jonka avulla voitaisiin oikeusturvaa vaarantamatta keskittää todistajien kuuleminen alioikeusvaiheeseen, vähentää käräjäoikeudessa kuultujen todistajien uudelleen kuulemista muutoksenhakuvaiheessa ja säästää siten kaikkien osapuolten aikaa ja vaivaa sekä jouduttaa asian käsittelyä. Valiokunta pitää tärkeänä, että tarvittavat varat videoinnin käyttöönottoon järjestyvät ja toiminta saadaan mahdollisimman pian käyntiin.

19. Käsitykseni mukaan tämä kannanotto ei perustu tuossa yhteydessä esitettynä sellaiseen selvitykseen kuin hallituksen lainsäädäntöesityksiin liittyvät perustuslakivaliokunnan kannanotot eikä se sisällä sellaista perustuslain 74 §:n tarkoittamaan käsitystä, jonka perusteella nyt käsillä olevassa asiassa voitaisiin katsoa perustuslakivaliokunnan jo lähiaikana tutkineen tämän asian valtiosääntöoikeudelliset ulottuvuudet ja muodostaneen siihen kannan.

20. Lainsäädännön muutoksen perustuslainmukaisuuden arviointi on tässä hankalaa, koska perustuslain säännös yllä esitetyllä tavalla olennaisesti saa sisältönsä Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ja sen soveltamiskäytännöstä eikä tähän tilanteeseen ole sellaista soveltamiskäytäntöä, josta voitaisiin suoraan tehdä päätelmiä ehdotuksen asianmukaisuudesta oikeuden mukaisen oikeudenkäynnin kannalta.

21. Perustuslakivaliokunta on katsonut, että perustuslain 21.2 §:n säännös ei merkitse oikeutta saada asiansa käsiteltyksi nimenomaan täysimittaisessa oikeudenkäynnissä kahdessa oikeusasteessa. (PeVL 59/2014 vp). Valtiosääntöoikeudellisessa tarkastelussa on kokonaisuutena tarkasteltava tal-

lennettujen kertomusten käytön vaikutuksia asianosaisten oikeusturvaan ja oikeudenkäyntimenettelyn laatuun perustuslain 21 §:n kannalta. Tallentaminen ja tallenteen käyttäminen valitusasteessa ei merkitse oman käsitykseni mukaan heikennystä suullisuuteen siinä mielessä, kuin se aikaisemmin Suomen tehdessä myös varauman Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittyttäessä, koska tuolloin käsittely meillä oli suullispöytäkirjallista ja sellaisenaan ongelmallista. Nyt ehdotetulla tavalla tallenteiden varassa toimittaessa pöytäkirjaamiseen liittyvät ongelmat eivät ole enää läsnä. Kuva- ja äänitallenne poikkeaa autenttisuudessaan merkittävästi pöytäkirjaukseen perustuvasta käsittelystä. Ongelma tallenteiden käytössä liittyykin enemmän välittömyyteen kuin suullisuuteen, koska suullisesti samassa ajassa ja tilassa esitetyn kertomuksen arvioinnille voi joissakin tilanteissa olla kokonaisvaltaisemmat mahdollisuudet. Toisaalta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvät syyt myös puoltavat tallenteiden käyttöä paitsi autenttisuutensa vuoksi, koska menettelyt voivat näin tehostua ja nopeutua ja tulla myös asianosaisille halvemmiksi. Myös esimerkiksi uhrin aseman ja mahdollisen toipumisen voidaan arvioida parantuvan, kun hänen ei tarvitse vielä alioikeuskäsittelyn jälkeen palata uudelleen kertomukseensa ja tapahtumiin. Ylipäätään voidaan käsitykseni mukaan oikeuspsykologisen tutkimusnäytönkin perusteella päätyä siihen, että valitusasteissa, vasta vuosien päästä esitettävä kuuleminen ja todistelu ei välttämättä ole kovinkaan laadukasta asian selvittämiseksi. Todistelu valitusasteessa esitettynä on väistämättä aina ajallisesti etäämpänä niistä asioista, joita todistelu koskee ja muun muassa useat virhelähteet, alioikeuden käsittely ja ratkaisu mukaan lukien ovat voineet vaikuttaa siihen todistelun luotettavuutta ja autenttisuutta heikentävästi. Siten esimerkiksi laajamittainen pääkäsittely hovioikeudessa ei ole tukenut niin sanotun ”parhaan todistusaineiston periaatteen” toteutumista, tältä kannalta oikeastaan hovioikeus on esitettävän näytön osalta ollut heikommassa asemassa kuin alioikeus.

22. Kun perustuslain 21.2 § ei sinänsä estä säätämästä lailla vähäisiä poikkeuksia suullisuuteen, kunhan kyseiset poikkeukset eivät muuta suullisuuden asemaa pääsääntönä eivätkä yksittäisessä tapauksessa vaarana yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, oman arvioni mukaan ehdotus voi perusratkaisultaan täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Ehdotukseen sisältyy säännöksiä, jotka turvaavat suullisuuden säilymisen asianmukaisesti elementtinä myös muutoksenhaun yhteydessä. Alioikeudessa tehtyjen ääni- ja kuvatallenteiden hyödyntäminen valitusasteissa ei sinänsä vaarana sitä, kun suullisuudesta on muutoin huolehdittu ehdotuksessa esitetyssä mittakaavassa. Lisäksi arvioin, että uudistus kokonaisuutena sisältää elementtejä, joita voidaan muutenkin puoltaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näkökulmasta.

Erityisesti rikosasian vastaajan asema

23. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on useita esityksen kannalta huomionarvoisia ratkaisuja rikosasian vastaajan oikeudesta tulla kuulluksi muutoksenhakuasteessa silloin, kun ensimmäisessä asteessa on toimitettu suullinen käsittely. Ratkaisukäytäntöä on selostettu hallituksen esityksessä asianmukaisesti ja informatiivisesti (HE, s. 92-93).

24. Ehdotus ei poista hovioikeuden pääkäsittelyä tai korkeimman oikeuden suullista käsittelyä. Vaikka suullisen todistelun ehdotetulla tavalla otettaisiin vastaan kuva- ja äänitallenteelta, edelleen järjestettäisiin hovioikeuden pääkäsittely ja korkeimman oikeuden suullinen käsittely rikosasian vastaajan läsnäollessa säännösten sitä muuten edellyttäessä. Tallenteiden käyttö ei muuttaisi tätä sinänsä. Näin ollen vastaajalla rikosasiassa on mahdollisuus suulliseen oikeudenkäyntitilaisuuteen ja

mahdollisuus lausua asiassa myös todistelusta. Vastaajakaan ei enää esittäisi kertomustaan henkilökohtaisesti hovioikeudelle tai korkeimmalle oikeudelle, vaan kertomus otettaisiin vastaan tallenteelta myös vastaajan läsnäollessa. Näin tuomioistuimissa saa saman kertomuksen kuin alioikeus, mutta koska se seurataan tallenteelta välikädet eivät muokkaa kertomusta jne.

25. Samoin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimissa on runsaasti oikeuskäytäntöä, joka liittyy todistajien kuulemiseen muutoksenhaussa ja rikosasian vastaajan ja myös muiden asianosaisten oikeuteen kuulustella todistajia. Ehdotuksen tarkoittama suullinen todistelu otetaan muutoksenhakutuomioistuimissa vastaan kuva- ja äänitallenteelta eikä rikosasian vastaaja voisi kuulustella todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, henkilökohtaisesti valitusstuomioistuimissa ehdotuksen mukaan kuin silloin, kun uudelleenkuulemiselle olisi erityinen syy. Lisäkysymysten esittäminen henkilölle, jonka kertomus otetaan vastaan kuva- ja äänitallenteelta, olisi mahdollista, jos se olisi tarpeen asian selvittämiseksi.

26. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruslähtökohtiin kuuluu, että kaikki syytetyn syyllisyyttä tukevat todisteet tulee esittää julkisessa ja kontradiktorisessa oikeudenkäynnissä hänen läsnäollessaan. Poikkeaminen tästä on mahdollista, jos rikosasian vastaajan oikeuksia ei loukata niin, että häneltä jää puuttumaan asianmukainen tilaisuus riitauttaa häntä vastaan todistavan todistajan kertomus ja vastakuulustella tätä, joko todistajan esittäessä kertomustaan tai myöhemmin.

27. Ehdotuksen tarkoittama kontradiktorisuus ja julkisuus toteutuvat käräjäoikeuskäsittelyssä. Valitusstuomioistuimissa puolestaan hyödynnettäisiin nimenomaan tuomioistuimissa ja tällaisessa menettelyssä tehtyjä tallenteita. Vastaajan oikeuteen muutoksenhakuvaiheessa lausua myös suullisesta todistelusta ei puututtaisi, ei myöskään mahdollisuuteen kuulustella todistajia valitusasteessa, jos todista on kuulusteltavana. Alioikeudessa kuullut henkilöt ovat kuitenkin muutoksenhakutuomioistuimissa ehdotuksen mukaan. Periaatteessa vastaajalla säilyy siis mahdollisuus riitauttaa todistajan kertomus ja vastakuulustella. Kuulustelu on olennaisesti jo käräjäoikeudessa tehdyllä tallenteella ja, jos se on tarpeen, siihen tarjoutuu tilaisuus muutoksenhakutuomioistuimissa. Tältä osin mielestäni ehdotukseen sisältyy asianmukaiset ja riittävän täsmälliset säännökset, joita ohjaavat *uudelleenkuulustelua ja lisäkuulustelua* koskevaa päätöksentekoa valitusasteessa. Ehdotus ei muuta sitä, että rikosasiassa joka tapauksessa on mahdollisuus preklusion estämättä myös muutoksenhaussa esittää täysin uutta todistelua.

Muita seikkoja

28. Kuitenkin oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15a.3 §:ään ehdotetaan säännöstä, jonka mukaan käräjäoikeudessa ”tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettava suullinen todistelu voidaan esittää pääkäsittelyssä kokonaan tai osittain *viittaamalla siihen, jos hovioikeus harkitsee tämän soveliaaksi*. Hovioikeus perehtyy viittaamalla esitettyyn suulliseen todisteluun asianosaisten ja yleisön läsnä olematta.”

29. Esityksen perustelujen mukaan (HE, s. 72)

Tässä suullisen todistelun esittämistavassa asianosainen, joka haluaisi vedota jonkun käräjäoikeudessa kuulustellun henkilön kertomukseen, viittaisi pääkäsittelyssä tämän kertomuksen relevantteihin kohtiin. Kuulusteltavaa koskevaa kuva- ja äänitallennetta ei silloin esitettäisi

pää-käsittelyssä viitatuilta osin, vaan hovioikeus perehtyisi siihen erikseen asianosaisten ja yleisön läsnä olematta.

Suullinen todistelu voitaisiin esittää pääkäsittelyssä viittaamalla siihen kokonaan tai osittain.

Hovioikeuden tulisi soveliaisuusharkinnassaan kiinnittää huomiota erityisesti menettelytavalla saavutettaviin prosessitaloudellisiin hyötyihin. Suullisen todistelun esittäminen viittaamalla siihen voisi sen vuoksi olla soveliasta etenkin silloin, kun asiassa toimitettava pääkäsittely on pitkäkestoinen. Vain joitakin tunteja kestävässä pääkäsittelyssä suullisen todistelun esittämisestä viittaamalla siihen ei yleensä olisi mainittavaa hyötyä.

Hovioikeuden tulisi punnita menettelytapaa kuitenkin aina myös laajemmin asian asianmukaisen käsittelyn ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen näkökulmasta. Kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettavan suullisen todistelun ymmärtämistä saattaisi esimerkiksi joskus helpottaa se, että asianosaiset olisivat läsnä sitä vastaanotettaessa ja kykenisivät kiinnittämään tuomioistuimen jäsenten huomion merkityksellisinä pitämiinsä seikkoihin. Toisinaan suullisen todistelun tarkoituksenmukainen vastaanottaminen voi edellyttää kirjallisten todistelun saman-aikaista esittämistä. Suullisen todistelun esittäminen viittaamalla siihen ei olisi soveliasta ainakaan silloin, jos se näistä tai muista syistä vaikeuttaisi oikean näyttöratkaisun tekemistä.

Hovioikeus päättäisi siitä, esitetäänkö suullinen todistelu viittaamalla siihen, ja voisi tehdä tämän ratkaisun myös viran puolesta, kuten 9 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa on esitetty. Arvioidessaan menettelytavan soveliaisuutta hovioikeuden tulisi kuitenkin antaa painoarvoa myös asianosaisten näkemyksille.

30. Kysymyksessä on siis omatyypinen tallenteiden käyttötapaa, jolla on vaikutusta myös oikeudenkäynnin julkisuuteen, joka on myös perustuslain 21 §:n tarkoittamalla tavalla oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijä. Siihen nähden katson, että mahdollisuus käyttää viittaamista ”silloin, kun hovioikeus harkitsee sen soveliaaksi”, ei ole perusoikeusrajoitukseksi riittävän täsmällinen ja tarkkarajainen ja tuomioistuimen harkintaa asianmukaisesti rajaava.

31. Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan perustuslain sääntelyn ohella ehdotus on huomion arvoinen henkilökohtaista koskemattomuutta koskevan perustuslain 7 §:n, henkilötietojen suo-ja koskevan perustuslain 10.1 §:n ja julkisuutta koskevan perustuslain 12 §:n kannalta. Julkisuutta oikeusturvan yhteydessä koskee myös oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeva perustuslain 21 §. Minulla ei ole hallituksen esityksessä esitettyyn nähden niiltä osin muuta lisättävää kuin yllä viittaamista koskevan säännöksen osalta jo toteamani seikka.

32. Kokonaisuutena arvostellen uudistus on tavoitteiltaan erittäin merkittävä: tavoitteena on parantaa näytön arvioinnin oikeellisuutta hovioikeudessa, tehostaa muutoksenhakumenettelyä sekä vähentää muutoksenhausta asianosaisille ja todistajille aiheutuvia kustannuksia ja muuta haittaa. Instanssijärjestyksen näkökulmasta uudistus voi vahvistaa edelleen tuomioistuinten keskinäistä työnjakoa, erityisesti hovioikeuden roolia käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta kontrolloivana tuomioistuimena ja siirtää oikeudenkäynnin painopistettä entisestään käräjäoikeuksiin. Ehdotus merkitsee niin suurta muutosta, että sen vaikutuksia on tarkkaan seurattava ja seurannassa havaittuihin mahdollisiin epäkohtiin on viipymättä puututtava. Tällainen huomattava uudistus, joka tähtää myös tehostamiseen, korostaa oikeusturvanäkökohtien vuoksi tuomioistuinten asianmukaisten resurssien turvaamisen tärkeyttä (ks. vastaavasti PeVL 59/2014 vp). Lisäksi tuomioistumilla on jo oikeusturvasyistä oltava riittävän pitkä valmistautumisaika järjestelyjen omaksumiselle.